

ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

Мамалига С. В., ст. викладач
Вінницький державний аграрний університет

У статті висвітлюються питання формування фінансових ресурсів підприємств АПК. Значна увага приділяється характеристиці джерел формування фінансового потенціалу підприємств.

Однією із важливих функціональних ланок народногосподарського комплексу України є агропромислових комплекс. З практики застосування термінів, слів та словосполучень у юриспруденції [ЛІГА], агропромисловий комплекс (далі АПК) це міжгалузеве утворення, що включає сільське господарство та інші галузі народного господарства [1].

АПК є основним гарантом, що забезпечує продовольчу (а врешті решт військову та політичну) безпеку країни. Основне призначення АПК в суспільному виробництві – задоволення потреб населення країни в продуктах харчування та сировині для інших підкомплексів, що її потребують.

Мета дослідження – вивчення фінансових ресурсів як базових в процесі формування ресурсного потенціалу підприємств АПК обумовлена самою логікою еволюції вітчизняної фінансової науки, яка з розпадом планової системи господарювання вступила в стадію активного вивчення децентралізованих фінансів. В силу історичної специфіки особливістю радянської фінансової школи була детальна розробка державних фінансів планового господарства, тоді як питання функціонування фінансів суб'єктів господарювання залишались без гідної уваги науковців. Фінансовий ресурс характеризується найбільшим універсалізмом та здатен бути джерелом забезпечення підприємства іншими видами ресурсів. Окремі аспекти організації фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств ґрунтовно висвітлені в сучасній економічній літературі. Це стосується, зокрема, наукових публікацій В. Алексійчука, В. Амбросова, В. Андрійчука, І. Баланюка, І. Бланка, П. Буряка, О. Василика, В. Грушка, М. Дем'яненка, П. Лайка, М. Маліка, В. Опаріна, Б. Пасхавера, А. Поддєрьогіна, Д. Полозенка, П. Саблука, В. Ситника, А. Чупіса, О. Шпичака та інших вчених.

Більшість дослідників розглядають окремо економічні, організаційні, господарські, фінансові аспекти фінансового забезпечення, що обмежує можливості комплексного розв'язання проблеми. Недостатня увага приділяється визначенню теоретичних засад функціонування організації фінансового забезпечення розвитку і діяльності агропромислового комплексу як єдиної взаємопов'язаної та взаємозалежної системи, особливо з урахуванням регіональних особливостей України.

Результати досліджень. Ядро системи АПК – сільське господарство. Провідна роль сільськогосподарського виробництва в системі агропромислового комплексу визначається багатьма чинниками. І насамперед тим, що основа кінцевого продукту комплексу – продукт, вироблений у сільському господарстві. Ця роль сільського господарства, специфіка процесу відтворення галузі зумовлює не тільки особливості самого сільського господарства, а й усього комплексу. Вважаємо за доцільне зробити певні висновки щодо проведеного аналізу фінансового забезпечення сільгосппідприємств. Він (аналіз) засвідчує наступне: сільськогосподарські підприємства працюють переважно за рахунок власних ресурсів, які на сьогодні за питомою вагою є значними однак недостатніми для самофінансування, а відтак не можуть бути джерелом розвитку; кредиторська заборгованість сільгоспвиробників формується переважно із заборгованості перед державою; банківське кредитування не відіграє суттєвої ролі у розвитку сільськогосподарської галузі, хоч на даний час намітились позитивні тенденції щодо зростання обсягів кредитування з боку вітчизняних комерційних банків, у тому числі і в частині пільгового кредитування.

Такий стан справ пояснюється специфікою функціонування цієї галузі, яка визначається:

- сезонністю виробництва;
- тривалим періодом відтворення основних засобів;
- наявністю значного часового інтервалу між періодами здійснення витрат та отримання кінцевих результатів;
- безперервністю виробничих процесів;
- використанням у якості засобів та предметів праці живих організмів, які підпорядковані у першу чергу біологічним законам відтворення;
- залежністю результатів діяльності підприємств та відповідно джерел фінансування від впливу природнокліматичних умов.

Фінансові ресурси бувають як централізованими, так і децентралізованими. Централізовані фінансові ресурси сконцентровані головним чином у державних бюджетах країн, різноманітних фондах (пенсійних, соціального страхування і т. п.), а децентралізовані перебувають у розпорядженні підприємств, фірм, компаній, об'єднань та організацій. Використання як централізованих, так і децентралізованих фінансових ресурсів держави визначається сукупністю економічних, соціальних, політичних та інших факторів і реалізується шляхом певної фінансової політики [2].

Головними джерелами фінансування сільськогосподарського виробництва прийнято вважати переважно державні фінанси та кредити комерційних банків, не дивлячись на проблеми, пов'язані з їх отриманням. В цілому автор не заперечує щодо особливої ролі держави в підтримці аграрного сектору, тим більше, що такий стан справ є загальноприйнятою світовою практикою. Але з урахуванням тієї ж самої практики варто звернути увагу на два фактори:

1. Стан фінансів держави повинен бути таким, щоб підтримка сільськогосподарських підприємств була суттєвою та ефективною. В умовах

постійного дефіциту бюджету Україна не в змозі постійно підтримувати галузь не на шкоду іншим видатковим статтям.

2. Прямі (та в решті решт й опосередковані, наприклад, через компенсацію комерційним банкам кредитної ставки або податкові пільги) дотації держави у галузь повинні бути підкріплені відповідними господарсько-адміністративними умовами та кроками, що забезпечують можливість та стимулюють сільськогосподарські підприємства на самостійний пошук шляхів залучення грошових коштів для розвитку виробництва.

Причому перший фактор (державна грошова підтримка) повинен виходити на передній план тоді, коли другий (господарсько-адміністративні умови) вже створений, діє та вичерпав свій потенціал.

В найбільш узагальненому вигляді за своєю економічною природою джерела фінансових ресурсів підприємства наведено на рис. 1.

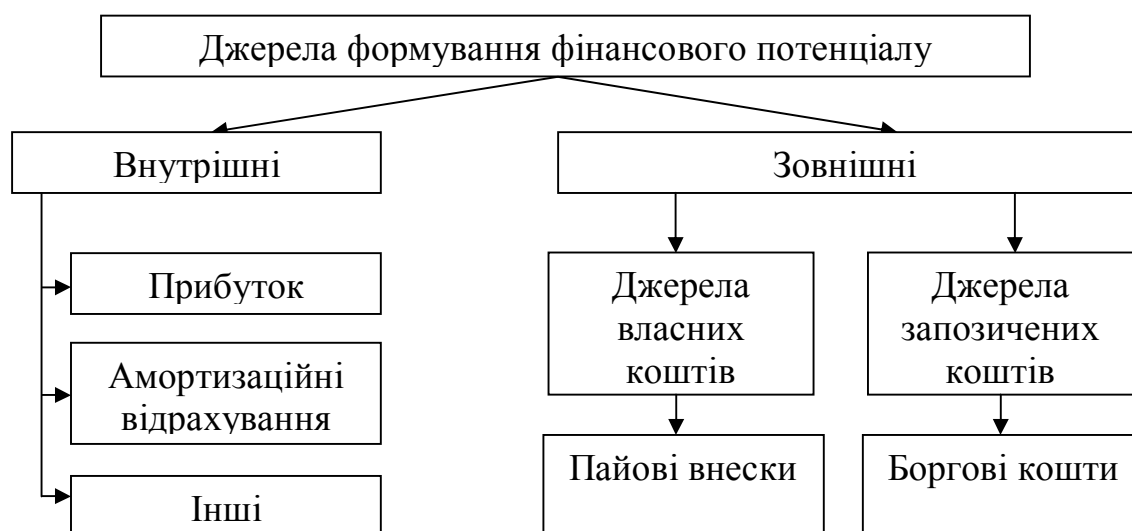

Рис. 1. Джерела формування фінансового потенціалу підприємства

Під внутрішніми джерелами слід мати на увазі фінансові ресурси, які виникають і формуються безпосередньо на підприємстві в процесі виробничої діяльності. У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядження підприємства та забезпечує приріст власного капіталу.

Певну роль в складі внутрішніх джерел грають амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах з високою вартістю основних засобів. Однак суму власного капіталу вони не збільшують, а лише є засобом реінвестування. Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі в формуванні власних фінансових ресурсів підприємства. До них можуть відноситись, наприклад, виручка від реалізації майна, що вибуло, стійкі пасиви, страхові компенсації тощо.

В складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить додатковому пайовому (через додаткові внески учасників в статутний фонд), або акціонерному (через реалізацію акцій додаткової емісії) капіталу. (У даному випадку контекст терміну „зовнішній”

слід розуміти не як адміністративно-територіальний, тобто юрисдикція підприємства. Мається на увазі зовнішнє по відношенню підприємства бізнес-середовище.)

Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути неповоротна фінансова допомога (як правило, така допомога надається лише окремим державним підприємствам різного рівня). В число інших джерел також входять матеріальні та нематеріальні активи, що безоплатно передаються підприємству та включаються до складу його балансу.

Під зовнішніми джерелами запозичених коштів слід розуміти фінансові ресурси, які відповідають трьом критеріям:

- строковість. Ресурси залучаються на певний, заздалегідь визначений строк. Звичайно, за згодою сторін цей строк може бути пролонгований (і навіть не один раз), але кінцевий термін повинен бути визначений, або може бути визначений залежно від певної умови;

- платність. Незалежно від виду фінансового інструменту за користування ресурсами встановлюється певна плата. Найчастіше вона встановлюється у вигляді проценту або дисконту (Хоча з огляду на перший критерій економічна сутність плати залишається незмінною);

- поворотність. Незалежно від періодичності стягнення плати за користування ресурсами (щомісячно, щоквартально, щорічно тощо або одноразово при закінченні терміну), основна сума боргу повинна бути повернута власнику коштів.

Відповідно до вищенаведеного до запозичених коштів слід віднести усі види кредитів та позик. При цьому слід мати на увазі, що вони можуть бути чи не бути сек'ютеризовані (тобто оформлені через інструменти фондового ринку). Наприклад, фінансовий кредит може бути наданий позичальнику банком-кредитором шляхом підписання кредитного договору. Товарний кредит може бути наданий постачальником товарів (робіт, послуг) через вексель, який є безумовним грошовим зобов'язанням. Аналогічну функцію виконують інші боргові цінні папери (облігації, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання тощо). Сюди ж можна віднести усі види лізингу тощо.

За своєю суб'єктно-спонукальною природою дослідники зазвичай виділяють наступні джерела фінансових ресурсів:

1. Власні кошти підприємства (співпадають з економічним контекстом). Як правило, використовуються для розширення долі ринку. Найчастіше застосовуються середніми та крупними вузькоспеціалізованими підприємствами на сталих тривалих ринках. Стратегії розвитку, що базуються на виключно (або переважно) власних коштах, в цілому є малоприбутковими, а головне, обмежені в можливостях.

2. Об'єднання фінансових ресурсів середніх та крупних підприємств з метою здійснення дороговартісних проектів захвату нових ринків збуту. Стратегії розвитку, що базуються на цьому джерелі коштів, є вельми ефективними, але, як показує практика, завжди існує проблема (інколи прихована) узгодження власних цілей та інтересів партнерів.

3. Використання усіх доступних зовнішніх джерел залучення коштів. Маються на увазі різноманітні позики, кредити, випуски акцій, субординований борг тощо. Відрізняються високим розмаїттям форм та методів та потребують більш детального опису та аналізу.

4. Залучення донорських коштів крупних фірм – споживачів продукції в рамках вертикальної інтеграції з ними.

5. Перехресне фінансування (умовно кажучи, центри доходів, що генерують фінансові ресурси, діляться з тими, у кого їх тимчасово бракує). Досить активно застосовується транснаціональними корпораціями внаслідок нерівномірного розвитку країн базування, розбіжностей в їх грошово-кредитній, бюджетно-податковій, валютній політиці.

Одночасно зазначимо, що такий поділ об'єктів фінансових ресурсів підприємств та спонукальних мотивів їх надання є досить умовним. В залежності від конкретних умов їх використання можуть мати місце риси та властивості, які дозволяють їх віднести одночасно до декількох категорій.

Зрозуміло, що внутрішні фінансові ресурси підприємства мають цілий ряд переваг, серед яких зручність планування, збереження контролю власників над підприємством, самостійність в прийнятті управлінських рішень, низька ймовірність виникнення конфлікту інтересів серед власників та мінімізація витрат на їх узгодження тощо. Але зовнішні (по відношенню до підприємства) фінансові ресурси є незрівнянно більш диверсифікованими та ємними, хоча одночасно вони важче активізуються, є більш складними в адмініструванні та більш витратні.

Висновки. Хоча внутрішні джерела фінансових ресурсів підприємств вивчені вітчизняними та зарубіжними дослідниками достатньо детально, автор далекий від твердження, що в цьому сегменті економічної науки поставлено остаточну крапку. Ринкове середовище, в якому господарюють українські підприємства, постійно й дуже динамічно змінюється, відтак, перед дослідниками постають нові й нові задачі, які потребують свого науково-теоретичного осмислення та практичного вирішення.

Але в силу певного ряду причин зовнішнім джерелам фінансових ресурсів підприємств приділено ще менше уваги. Тому темою подальшого дослідження, на думку автора, стануть саме зовнішні джерела як головний фактор розвитку підприємств АПК, нарощування долі ринку та зміцнення конкурентних позицій на ньому.

Література:

1. <http://www.liga.net/>
2. А. С. Філіпенко. Економіка зарубіжних країн. http://www.vuzlib.net/ezk_F/_index.htm